

*Kastab nõuetule
1. apr. 1940. P. Põrgo*

E. V.
TARTU ÜLIKOOLI
ÕIGUSTEADUSKOND
31. märts 1940.
№ 750
TARTU

Koostanud diplomi tööna 1939/40a.

stud. jur. Karl Mõrd.

KASSATSIOONIAJENDID

KEHTIVAS

A.A.
757.

KRIMINAALPROTSESSIS.

% %

TARTU, 1940 a.

*Tegevuse ja õiguse komisjon
12.10.1940.*

S i s u k o r d .

S I S S E J U H A T U S .

- § 1. Õigusriik. Mõiste ja põhiprintsiipe.....lhk. 1
- § 2. Kohtu osa õigusriigi rakenduses....."- 2
- § 3. Kehtiva kriminaalprotsessi normatiivseid aluseid.-4
- § a) konstitutsioonilised normid....."- 5
- b) erinormid"- 7
- c) kaudsed normid"- 8

§ 4. I O S A .

- § 4. Kehtiva kriminaalprotsessi ehitus"- 9
- § 5. Kehtiva kriminaalprotsessi põhiprintsiipe -"- 17

I I O S A .

- § 6. Kohtuotsuste revisjon. Revisjon apellatsioon
ja kassatsioon korras"- 38
- § 7. Kassatsiooniajendite normimissüsteeme: genera-
lisatsioon, spetsialisatsioon ja segasüsteem-"-42
- § 8. Kassatsiooniajendite määratlemine kehtivas
kriminaalprotsessis"-46
- a) materjaalõiguslikud rikked
- b) formaalõiguslikud rikked
-

S I S S E J U H A T U S .

§ 1. Õigusriik. Mõiste ja põhiprintsiipe.

Kaasaegne vaadend kohtleb riiki kui rahva ühis-
huvi tarvel tekkinud nähet. Riik pole tekkinud
mitte väljaspool rahvast, vaid rahva enda tahtel.

Kuna see on nii, siis peavad kõik riigivõimuaval-
dused vastama rahva tahtele ehk ta riiklikule õi-
gusveenele. Kuid riigivõimu rakendajad võivad omis
käitumisis kalduda kõrvale rahva õigusveenetest,
samuti ka üksikud kodanikud. Et seda vältida, see-
pärast tuleb rahva õigusveened väljendada õigus-
normides. Õigusnormidega tuleb reguleerida nii
kodanikkude omavaheline suhtlemine kui ka riigi-
organite käitumine. Õigusnormidega sätitud korda,
mille alusel toimub riigis eluvahekordade lahenda-
mine, nimetame õ i g u s k o r r a k s . 1).

1) võrdle prof. A. T. Kliimann. Õiguskord. Lhk. 101.

Haller mõtleb õiguskorra all riigi kui ühiskondliku organisatsiooni objektiivselt normitud sotsiaalkorda. 2).

Õiguskord on õigusriigi põhiline element. Sääli, kus pole õiguskorda, pole ka õigusriiki.

Õiguskord koosneb arvukast hulgast normidest.

Kuid kõik need normid peavad moodustama ühtlase terviku, ühiku. 3). Madalamaastme normid peavad olema kokkukõlas kõrgemaastmeliste normidega.

Niivõrra, kui madalamaastme normid ristuvad kõrgemaastmeliste normidega, on nad kehtetud.

Eluvahekordade arendamine ning lahendamine võib toimuda üksnes õiguskorra alusel ning piires.

Väljaspool õiguskorda teotsemine ei mahu õigusriigi raamidesse.

§ 2. Kohtu osa õigusriigi rakenduses.

Nagu äsja mainitud, peavad õigusriigis käituma

2) Hermann Haller. Staatslehre. Leiden 1934a. 1hk. 250

3) A. T. Kliimann. Õiguskord. 1hk. 65 jj.

nii riigiorganid kui ka kodanikud õiguskorra alusel. Kõiki õiguskorra rikkeid tuleb vältida ning luua eeldusi, et neid rikkeid ei esineks. Kõige selle tagamiseks pole kullalt, kui õigusnormidega piiritletakse nii kodanikkude omavaheline suhtlemine kui ka riigiorganite käitumiskiirid. On vaja luua ka eeldusi, et juhul, kui neid piire ületatakse, on võimalik seda tõkestada. Riigivõimu tegevust, mille sihiks on kaitseda riigis õiguskorda, nimetatakse õiguskaitseks. Õiguskaitset teostab riik väga mitmel viisil. Tõhusamaid õiguskaitse organeid kaasaegsetes riikides on kohus.

Õigusriigi rakingus on kohus paratamatu lüli.

Kohtu kaudu evibki õigusriik oma tõelise efekti. Normiandlus üksinda ei loo veel õigusriiki, sest see ei taga veel et normide kohaselt käitutakse.

Kohtu ülesandeks on kindlaks määrata, kas teatud käitumine on seaduspärane või ei ning vastavalt

sellele toimimist kas õigustada või tõkestada.

Kohtu kaudu rakendavad õigusnormid sundkorras.

Seega kaitseb kohus riigis õiguskorda ning loob kodanikele eeldusi subjektiivsete õiguste teostamiseks. Kohtud liiginevad vastavalt õigusharudele tsiviil-, kriminaal- ja halduskohtuks. Mõnes riigis eksisteerivad veel erilised põhikorra- ehk rakkimikohtud, mille ülesandeks on kontrollida kõikide riigiorganite poolt antud aktide konstitutsionaalsust. 4). Meil kontrollib akti konstitutsionaalsust tavaline kohus.

§ 3. Kehtiva kriminaalprotsessi normatiivseid

aluseid.

Kriminaalõigus ja kriminaalprotsessiõigus moodustavad ühe lülili riigi õiguskorrast. Kriminaalseaduse ülesandeks on ära määrata, milline tegevus või te-

4) võrdle A. T. Kliimann. Haldusprotsess, lhk. 27.

gevusetus on kodanikele keelatud karistuse ähvardusel.5). Kriminaalprotsessiõigus hõlmab neid norme, mis sätivad korda, kuidas karistada isikut, kes ületanud kriminaalseaduse keelu. Nii kriminaalõigus kui ka protsessiõigus peavad olema kokkukõlas riigi põhikorraakti ehk põhiseadusega, seepärast peame vaatlema, milliseid põhimõtteid väljendab põhikorraakt kriminaalprotsessi suhtes.

a) Konstitutsioonilised normid.

Kehtiva põhiseaduse deklaratiivne osa, mis väljendab rahva tahet, väljendab eelkõige legaliteediprintsiipi. Seal lausutakse, et Eesti rahvas on kõikumatus usus ning vankumatus tahtes soovinud riigikorda, mis on rajatud õigusele, seadusele ja vabadusele. Et riigikord on rajatud õiglusele, seepärast ei või karistamisel soodustada ühte kodanikku, klassi

5) R.Räägo, Kriminaalprotsessi õpperaamat, lhk. 15.

või koondist rohkem kui teist. Kindlakujulisemalt väljendab seda printsiipi veel põhiseaduse §9, mis määrab, et seaduse ees on kõik kodanikud võrdsed.

Edasi nõuab põhiseadus, et riigikord rajaneks vabadusel. Seepärast ei tohi kodanikku ta vabaduses kitsendada muidu, kui vaid seaduse alusel ja seaduspärases menetluskorras.6).

Legaliteediprintsiipi väljendab peale põhiseaduse deklarattiivse osa ka veel põhiseaduse §3, mis määrab, et riigivõimu ei saa teostada muidu kui vaid põhiseaduse ja viimasega kokkukõlas olevate seaduste alusel.

Karistuste osas määrab põhiseaduse §11, et ei või karistada teo pärast muidu, kui seadusega, mis jõustunud enne teo sooritamist, on see tunnustatud karistatavaks.

Eelloendatud põhiseaduse sättest järgneb, et kodanikku võidakse karistada vaid siis, kui sea-

6) Põhiseadus § 10 ja 11.

dus ^{s)}expresis verbis on lugenud ta käitumise karistatavaks. Kriminaalseadusel ei saa olla tagasiulatavat jõudu ega võida teda ka laiendavalt tõlgendada, sest sel puhul ei põhineks karistamine enam seadusel, vaid karistaja isiklikul suval. Mainitud põhimõtete rikkumine osutub alati kassatsiooniajenditeks.

Kohtute osas määrab põhiseaduse § 112, et õigusmõistmist teostavad oma tegevuses sõltumatud kohtud. Sellest järeldub kohtuvõimu separatsiooni kui ka sõltumatuse printsiip. Haldusvõim ei või teostada õigusmõistlemist ega kohtuvõim tohi olla kuidagi sõltuv või põ mõjustatud haldusvõimust. Muidu oleks see põhiseaduse vastane.

b) Erinormid.

Erinormina tuleks kõigepäält mainida kohtute seadust, mis sätib kohtute kui ka kohtu abiorganite rakingut. Süütegu ja karistust sätib kriminaalseadus, maksude alal aga maksukaristusseadus. Distsiplinaarasjus on mõnel juhul võimalus pöörduda koh-

tu poole, seepärast tuleb kriminaalkohtul mõnikord puutuda kokku Distsiplinaarseadusega.

Menetlust avandusel, eeluurimisel, kohtualla andmisel, lõppmenetlusel, otsuste sooritamisel jne. sätib peamiselt Kriminaalkohtupidamiseadus.

Vangistusseadus käsitab vaid kinnipidamiskorda vanglates.

c) Kaudsed normid.

Kaudsete normide sarjas puutume kokku eraõigusega, haldusõigusega, rahvusvahelisega jne.

Eraõiguse alusel tuleb määratleda omandi, valduse, kinnisvara, vallasvara, võladokumentide jne. mõisted.

Haldusõigus, näiteks, sätib ametniku, ametasutiste, ametlikkude dokumentide jne. mõisteid.

Rahvusvaheline õigus normeerib väga mitmesuguseid mõisteid, millega tuleb tegeleda kriminaalkohtul.

Kohtu menetluse osas esineb vähem võõraid õigusnorme. Kõige rohkem leiab kriminaalkohtu menetluses rakendamist Tsiviilkohtupidamise seadus. Nimelt tu-

leb tsiviilhagi lahendada kriminaalkohtus tsiviilkohtupidamise seaduse sätete järgi, välja arvatud juhud, kus kriminaalkohtupidamise seaduses leiduvad spetsiaalnormid.

Kassatsiooniajenditeks võivad osutada nii erikui ka kaudsete normide rikked.

I O S A .

§ 4. Kehtiva Kriminaalkohtu ehitus.

Kehtiv seadus jagab kohtuid: üld, eri- ja erakorralisteks kohtuteks. Üldkohtuna eksisteerivad jaoskonnakohtud, ringkonnakohtud, Kohtukoda ja Riigikohus. Erikohtutena teotsevad diviisikohtud, kõrgem sõjakohus. Erakorralisteks kohtuteks osutuvad välja kohtud, mis luuakse erakorralistel aegadel, nagu sõja ajal jne.

Funktsioonide alusel, mida kohtud sooritavad, võime neid jagada: ettevalmistavateks ja mõistvateks kohtuteks. 7). Viimased omakorda harunevad sisu- ja

7).R. Räägo op. cit. lhk. 80.

vormkohtuteks. Sisukohtud arutavad kriminaalasju sisuliselt ja teevad otsusi, mis asendavad eelmisi. Nad teotsevad meritoorsuse printsiibil. Kassatsioonikohtus kehtiva seaduse järgi teotseb ainult kassatoorsuse põhimõttel. Ta ei aruta asja sisuliselt ega tee otsust, mis asendaks eelmise instantsi oma.

Kassatsioonikohtus kas tühistab kaevatud või protestitud otsuse või kinnitab selle. Tühistamise korral saadab asja tagasi samale kohtule otsustamiseks teises koosseisus. 8). Kui leiab, et asja huves pole soovitav tagastada asja samale kohtule.

Kassatsioonikohtu otsused on lõplikud. Nendele ei saa enam edasi kaevata. 9).

Tühistamine võib olla kolme liiki: 1) kogu asja tühistamine, 2) kohtuotsuse tühistamine terves ulatuses ja 3) kohtuotsuse tühistamine mõnes osas.

Esimesel juhul lõpeb kassatsioonikohtu otsusega u

8) Kriminaalkohtupidamise seadus § 651.

9) - " - - " - § 650.

Üldse asja edaspidine käik.

Mõne seadusandluse järgi ei teotse kassatsioonikohus puhtakujuliselt kassatoorsuse printsiibil nagu see esineb meil. Nii võib Saksamaal kassatsioonikohus teha mõnel juhul uue otsuse, mis muudab ära eelmise instantsi otsuse. Siis esineb kassatsioonikohtu tegeluses teatud juhtudel revisjoni printsiip nagu meil haldusasjus. Kumba neist printsiipidest eelistada teisele, on küsitav. Mõlemite juures esineb nii häid kui ka halbu külgi. Meritoorsuse printsiibil see hääl omadus, et siin on menetlus kiirem. Karistus järgneb kiiremini süüteole, avaldades seega paremat mõju. Kassatoorsuse põhimõtte juures on menetlus küll aeglasem, kuid selleest saab kassatsioonikohus paremini teotseda seaduse huves.

Kui kassatsioonikohus peaks arutama ja otsustama ka sisuküsimusi, võib tekkida juhte, kus sisu võib mõjustada kohut käituma mitte just täpselt rätigise järgi. Selline olukord looks ebastabiilsust

õigusemõistlemisel ning kõigutaks nii kohtu kui ka seaduse autoriteeti. Et kohtute pöölesanne on just õiguskorra kaitse, seepärast tuleks küll eelistada seda süsteemi, kus kassatsioonikohus saab paremini käituda seaduse huves. Et tagada õiguspärast ning õiglasi süüasja lahendamist, on vaja luua võimalusi kohtuotsuste kontrollimiseks. Sest teotsegu kohus kuitahes suure hoole ning tähelepanelikkusega, võib alati osutada, et mõned sisuküsimused lahendatakse vigaselt või rakendatakse valesti õigusnorme. Neid vigu aga on vaja parandada, sest ainult õigel kohtuotsusel on kasvatav mõju.

Kriminaalkohtud kehtiva õiguskorra järgi on üldiselt kolmeastmelised: kaks sisulist instantsi ja üks vormaste ehk kassatsioonikohus. Teatud asjus esineb ka kaks astet: asjad mis algavad Kohtukojast (KKS §29) või Kõrgemast Sõjakohtust. Need lähevad edasi otse Riigikohtu Kriminaalosakonnale, ilma et oleks vahel

apellatsiooniaset. Teatud süüteod lahendatakse vaid ühes instantsis nii sisuliselt kui ka vormiliselt. Siin ei esine ei apellatsiooniega ka kassatsiooniaset. Ainsa ning lõpuliku instantsina esineb Riigikohtu üldkogu (KKS § 30).

Kassatsioonikohtuna teotseb Riigikohtu kriminaalse osakond. Teatud asjus, mis algavad jaoskonnakohtust, esineb kassatsioonikohtuna ringkonnakohtu teine aste (KKS §809,864). Nendes asjades puudub apellatsiooniasete üldse.

Apellatsioonikohtuna esinevad ringkonnakohtu teine aste ja Kohtukoda. Need teotsevad meritoorsuse printsiibil. Ainult mõnel üksikul juhul, kui eelmine instants on otsusega rikkunud seadust sedavõrd, et seetõttu ei või pidada otsust kohtuotsuseks, võib apellatsioonikohtus tagastada süüasja uueks otsustamiseks. Muudel juhtudel parandab vea ning teeb uue otsuse, mis asendab eelmise instantsi otsust.

Kassatsioonikohtu olelus õigusriigi seisukohalt osutub paratamatuks. Riigi suuri ülesandeid on kaitseda oma õiguskorda, mis normidega on korraldatud. Kui kodanikud või haldusorganid seda korda rikuvad, on võimalus pöörduda kohtu poole, et taastada rikutud õigus. Samasugune õigus peab eksisteerima ka siis, kui kohus asja lahendamisel rikub ise õiguskorda. Ka siin peavad leiduma võimalused, et sundida kohut kui riigiorganit käituma seaduspäraselt.

Võiks arvata, et kohtuotsuse seaduspärasust võiks kontrollida ka apellatsioonikohus. Sel juhul oleks kassatsioonikohus osutunud vajatuks.

Asi saaks kiiremini lahendatud ning karistus järgneks lühema ajavahemikuga süüteole. Näiliselt võiks seda seisukohta koguni pooldadagi, sest siin saaks säilitada ajakulu ning asjaajamine oleks odavam. Tegelikuses aga ei saaks seda rakendada.

Kui seaduslikkuse üle peaksid otsustama apellatsioonikohtud, poleks kohtutegeluses ühtlust. Sel juhul peaks apellatsioonikohtuna eksisteerima vaid üks kohus. Seda oleks raske teostada. Tõendmaterjali kogumine ühte keskusse teeks suuri raskusi ning kulusid. Ka muutuks kohus rahvale kättesaamatuks.

Ei saa pooldada ka sellist kohtusüsteemi, kus esineb üks sisu- ja üks norminstants, Sarnase süsteemi man ei saaks asja lahendada põhjalikult. Kohtutegeluses esineb väga suur protsent juhte, kus teine instants sisumaterjali põhjal muudab eelmise instantsi otsusi. Ühe sisuinstantsi juures jääksid need tähelepanematuks ning parandamata.

Kriminaalasjus tuleks parimaks süsteemiks pidada kolmeastmelist kohut, kus kaks kohtuastet arutavad asja sisuliselt, kolmas kontrollib vaid sisuastme käitumise seaduspärasust. Ei ole soovitatav ühendada sisu- ja vormküsimusi ühe kohtuastme kätte. Sel

juhul võib tekkida olukordi, kus sisuküsimuste pärast ei lahendata vormküsimusi stricti juris. Sarnane olukord aga tekitab kohtutegeluses ebastabiilsust. Seepärast on soovitatav, et kassatsioonikohus tegeleks puhtakujuliselt vaid kassatoorsuse põhimõttel ning lahendaks vaid juriidilisi küsimusi.

Kassatsioonikohtu sihiks on kontrollida, kas siuinstantsid asja lahendamisel olid talitanud seaduspäraselt. Kuid s^äkkohal, kus kohtul on lubatud talitada täiesti suvaliselt, ei saa üldiselt olla kassatsiooni., näiteks karistuse määramisel, tunnistaja usaldamisel või mitteusaldamisel jne. Kuid niivõrra, kui suva on kontrollitav kas objektiivsete faktide või seadusega, võib ka suvaasjus esineda kassatsioon.

Suva on antud riigiorganitele selleks, et paremini lahendada eluvahekordi, kuna seadus ei suudaks kunagi kõiki juhte normeerida seepärast peab suva-

aktid vastama nii salus rei publicae kui ka ots-
tarbekohasuse nõutele. Kui suva kaldub neist kõr-
vale ning seda on võimalik objektiivselt näidata,
võib see osutada kassatsiooni ajendiks, kuigi
Riigikohus on oma otsustes väljendanud, et see ei
kuulu kassatsioonikorras kontrollimisele. KUI, näi-
teks, kohus ühesuguse süüteo eest kahte isikud ka-
ristades määrab ühele mitmevõrra suurema karistuse
kui teisele ilma, et väidaks miks seda teigi, peaks
selline kohtu käitumine olema kontrollitav kassat-
sioonikohtu poolt, sest põhiseaduse järgi on kõik
kodanikud võrdsed seaduse ees.

§ 5. Kehtiva kriminaalprotsessi põhiprintsiipe.

Iga normistik on rajatud teatud põhiprintsiipitel-
le. Normide tõlgendamisel ning rakendamisel peab
alati nende põhimõtetega arvestama. Ei või norme
tõlgendada kunagi nii, et nende sisu ristaks põhi-

printsipiidega, millele rajaneb normistik. See oleks seaduse rikkumine, mis on kontrollitav kassatsiooni korras.

Kehtiv kriminaalprotsess rajaneb järgmistele põhimõtetele: ametlikkuse ehk ofitsiaalsuse, võistkondlikkuse, legaliteedi, materjaalse tõe leidmise, avalikkuse, suulisuse, vahendituse ja tsiviilhagi ühendamise põhimõttele kriminaalprotsessiga. 10).

Ametlikkuse põhimõtte all mõtleme seda, et süütegude jälitamine pole mitte üksnes kohtuorganite õigustus, vaid ka avalikõiguslik kohustus. Kehtiv seadusandlus jagab süüteod kolme liiki: avalikud, era-avalikud- ja erasüüteod. Avalikkudes süüteodes kehtib ametlikkuse põh^{hi}õtte puhtal kujul. Era-avalik süütegude puhul kuulub asja algatamine üksnes kannatanule. On aga asi algatatud, siis siir-
dub asja üle otsustamine avalikule võimule. Kahju-
kannatanul pole anam midagi kaasa rääkida. Ta ei
saa algatatud süüdistust lõpetada ega leppel asja

10) R. Räägo, 1hk. 44.

korraldada. Kõik see siirdub avalikule võimule.

Sedaliiki süttegede hulka kuuluvad: riigi- ja omavalitsuseteeni ja teotamine, kiimalised teod, vägistamised jne.

Kui era-avalik süttegedes on jälitamine alatud avaliku võimu poolt ilma kahjukannatanu vastava taotluseta, võib see alati osutada kassatsioonijendiks. Kuigi hilisemas menetluskäigus võib kahjukannatanu avaldada taht süüdistamiseks, ei või see asendada süüdistuse tõstmist, sest muidu oleks tegemist seaduse laiendava tõlgendamisega, mida kriminaalseaduse man ei saa lubada ning päälegi süüaluse kahjuks.

Erasüttegede hulka kuuluvad sedaliiki kuriteod, kus asja algatamine kui ka edaspidine käigu üle otustamine kuulub ainuüksi kahjukannatanule. Avalik võim on nendes süttegedes koguni välja lülitatud.

Kehtiv seadus tunneb erasüttegeid õige rohkesti.

Ametlikkuse põhimõtte rikkumine võib osutada kassatsioonilajenditeks, kui see mõjustas kohut. Näiteks erasüüasju võib kohus arutada vaid kahjukannatanu taotlusel ning üksnes näis piires nagu kahjukannatanu on palunud. Peaks kohus neid piire ületama, osutub see kassatsiooni põhjuseks. Kui kohus üht erasüüasja lahendades avastab teise erasüüasja, ei saa ta algsada selles asjas jälitamist. Selle reegli rikkumine on alati kassatsioonilajendiks. Võrdne eelmisega on juhus, kus erasüüasi on algatatud voliniku poolt, kellel puudus selleks erivolitus.

Era-süüasjade arutamisel ei või kohus rakendada puhtal kujul materjaalse tõe avastamise põhimõtet, mis avalik-süüasjus on kohtule kõhuslik. Kui kahjukannatanu ei soovi ega palu süü tõendamiseks välja kutsuda mõnda tunnistajat või hankida tõendit, ei võiks kohus seda teha ka omal algatusel. See ristaks erasüüasjade põhimõttega, kus asja algatamine ning

selle üle otsustamine on kahjukannatanu eraasi.

Kuid süüaluse huves võib kohus alati ka omal algatusel asja arutamist edasi lükata ning koguda täiendavaid andmeid süü selgitamiseks. Erasüüasjus kehtib kahjusaaja poolel formaalse tõevastamise põhimõte, kuna süüaluse poolel aga materjaalse tõevastamise printsiip. Nende rikkumine võib osutada kassatsiooniajendiks.

Avalik-süüasja on kohtuorganid kohustatud algatama, kui neile saab teatavaks süüteo olelu. Kui avalik-süüasja mittealgatamine kuidagi mõjustab kohtuotsust, on see alati kassatsiooni põhjuseks.

V Võistkondlikkuse põhimõte krimihaalprotsessis tähendab korda, kus kohtumõistmine on eraldatud nii süüteo jälitamist^{se} kui ka süüdistamisest ja kaitsmisest. Need on antud eriorganitele. 11). Süüdistamine ja kaitsmine kuuluvad kohtupooltele. Kohtupoolteks

11) R. Räägo, 1hk. 46.

on ühelt poolt süüdistaja, kelle ülesandeks on süümaterjali hankimine ja kohtule esitamine, teiselt poolt aga süüalune, kes kogub vaid neid andmeid, mis tõendavad ta süütust. Mõlematele peab kuuluma võrdsed õigused.

Protsessipoolte võrdseid õigusi oma huvide kaitseks nimetamegi võistkondlikkuse põhimõtteks. Võistkondlikkuse printsiip pole rakendamist leidnud kehtiva õiguse seisukohalt kogu kriminaalasja jälitamise kestel. Ka eelmenetlusel esinevad pooled, kuid nende õigused pole võrdsed. Siin on süüalune õiguspositsioonilt halvemas seisundis kui prokuratuur või politsei. Ainult lõppmenetlusel on võistkondlikkuse printsiip leidnud rakendamist enam vähem puhtal kujul. Siin on kohtupooled oma huvide kaitseks võrdsed, kuigi prokuratuurile kui süüdistajale on omistatud mõnesugused eelisõigused, mis süüalusel puuduvad, näiteks tunnistajate väljakutsumises jne.

Lähtudes võistkondlikkuse põhimõttest, ei või kohus omal initsiatiivil alata kohtulikku menetlust muidu, kui süüdistajalt on saabunud selleks vastav taotlus. Ringkonnakohtule alluvais asjus see nii ongi. Kohus ei saa alata menetlust muidu, kui prokuröriilt on saabunud vastav taotlus süüdistusakti näol. Peaks aga kohus siiski algatama kohtulikku jälitamist süüaktita, on alati see kassatsiooniajendiks.

Ainult jaoskonnakohtule alluvais asjus võib kohus alata jälitamist ka omal initsiatiivil, kui tegemist on süüteoga, mille algatamine ei kuulu ainuüksi kahjukannatanule.¹²⁾

Võistkondlikkuse põhimõtte rikkumine sääl, kus see on seadusega kindlustatud kohtupooltele, osutub alati kassatsiooniajendiks, kui see mõjustab kohtuotsust. Isegi eelmenetlusel võistkondlikkuse rikku-

12) Kr. Ks § 743 p. 3. R. Räägo- op. cit. lhk. 47.

mine võib kaasutada kohtuotsuse tühistamise kassatsioonini korras, kui see mõjustas kohtuotsust ning viga ei saanud kõrvaldada hilisemas asja käigus. 13).

Asja arutamisel kui ka otsustamisel ei tohi kohus reeglina minna kaugemale, kui seda on palunud süüdistaja. Kuid kergemale süüteole ja karistusele võib kohus alati üle minna. Raskemale aga on võimalik üle minna vaid siis, kui arutatav tegu jääb endiseks. Peaks kohus siirduma raskemale süüteole, on see kassatsioonipõhjuseks.

Endise protsessi kehtivuse ajal oli raskusi üleminekul raskemale süüteole ka sel juhul, kui arutatav süütegu jäi endiseks. 14).

Muidugi on üleminek mõeldav vaid esimeses astmes.

Teises astmes seda enam ei saa teha, sest sel juhul toimuks asja sisuline arutamine vaid ühes ast-

13) Riigikohtu Kr. osak. otsus nr. 197 - 1938a.

14). R. Räägo - op. cit. lhk. 48.

mes. Jaoskonnakohtule alluvais asjus võib kohus siirduda ühelt süüteolt ka teisele, sest kui tal on õigus süüdistust algatada, siis peab talle kuuluma õigus ka ühelt süüteolt siirduda teisele. Muidugi peab siingi üleminek toimuma vaid esimes astmes.

Kui, näiteks, jaoskonnakohtunik on karistanud süüalust keelmuses, ringkonnakohtus aga ilmneb et tegemist pole keelmusega, vaid vargusega, ei saa ringkonnakohus enam siirduda teisele süüteole. Kohus peab sellisel juhul kohtualuse õigeks mõistma ning teatama prokuratuurile ilmnenu uuest süüteost.

Avalik- ja eraavalik süüasjus ei avalda see mingisugust mõju kohtumenetlusele, kui kahjukannatanu loobub süüdistusest. Siin peab kohus endiselt asja arutama ning otsuse langetama vastavalt tõendmaterjalile. Hoopis teistsugune on olukord erasüüasjades. Siin peab kohus alati asitoimetuse lõpetama, kui kohtupooled seda paluvad. Palub ainult kahjusaaaja jätta kaebust läbi vaatamata ning asitoimetust

lõpetada, kaebelune aga pole sellega nõus ja palub asja arutada ning end kohtulikult õigeks mõista, peab seda kohus alati tegema. Vastupidine kohtu käitumine osutub alati kassatsiooniajendiks, samuti ka kõigi eelloendatud reeglite rikkumine.

Võistkondlikkuse põhimõtte eeldab kõigepealt seda, et pooled võtaksid osa kohtulikust menetlusest ning oleksid võrdsed oma huvide kaitsel. Õiguspoliitiliselt oleks see nõue tervitatav, kuid tegelikkuses ei osutu siiski võimalikuks seda puhtakujuliselt rakendada. See teeks suuri raskusi ning venitaks asja arutamise mõnikord väga pikale. Seepärast on paljude riikide seadusandlused lahendanud selle küsimuse nii, et raskemate süüasjade arutamine võib toimuda ainult süüaluse osavõtul, kergemaid süüasju võib arutada ja otsustada ka süüaluse osavõtuta. Ka keh-tiv kriminaalprotsessi õigus asub selles küsimuses samal põhimõttel. Rasketes süütegudes on süüaluse osavõtt lõppmenetlusest obligatoorne. Teda ei saa

asendada isegi kaitsja. Kui süüalune pole ilmunud kohtuistungile, ei või asja arutada ega otsust teha.

Pole süüalust leitud või on ta küll leitud, kuid pole kohtusse ilmunud, ei saa asja arutada. Sellisel juhul peab kohus asja arutamise edasi lükkama ja tegema korralduse kas süüaluse otsimiseks või sundkorras kohtusse toomiseks. Asja otsustamine süüaluse osavõtuta nendes asjades, kus see nõuetav, on alati kassatsiooniajendiks.

Asjus, mis alluvad jaoskonnakohtule, pole süüaluse osavõtt obligatoorne. Kuid kohtunikul on õigus teha süüalusele kohuslikuks kohtuistungile ilmumise.15).

Selle äramääramine, kas süüalune peab võtma osa asjaarutamisest või ei, oleneb ainuüksi kohtuniku suvast. Seepärast ei või osutada kassatsiooniajendiks see asjaolu, kui jaoskonnakohtunik tegi süüalusele kohuslikuks kohtuistungile ilmumise, kuid see jäi ilmunmata ning kohtunik muutis oma määruse ja otsustas

15) Kr. Kp. S. § 757.

asja süüaluse osavõtuta.

Kahjusaaaja ja süüdistaja osavõtt pole üldreeglina kohuslik. Kuid, kui kohtul on vaja nende kaudu selgitada süüküsimust, on võimalik teha kohuslikuks ilmumist. Sel juhul tuleb aga kutses mainida, et kahjusaaajat kutsutakse istungile kui tunnistajat. Jäeb kahjusaaaja ilmumata, võidakse kasutada ka sundtooma.

Kui kahjusaaaja kutsumine istungile toimus kohtu initsiatiivil, ei osutu see kassatsiooniajendiks, kui viimane jäi ilmumata ning kohus otsustas asja temata. On aga süüalune palunud välja kutsuda kahjusaaajat süüküsimuse selgitamiseks ning kohus on rahuldanud ta palve, ei või kohus enam oma näengu järgi otsust teha kahjusaaaja välja kutsumata. See on mõeldav vastsiis, kui süüküsimus on muude objektiivsete andmetega kindlasti tõendatud, kui kohus süüaluse õigeks mõistab või muudel seaduses määratletud asioludel, nagu kahjusaaaja surm jne.

Protsessinormid võivad rajaneda kas oportuuniteedi

või legaliteedi põhimõttele 16). Esimene printsiip käseb kohtul käituda otstarbekohasuse järgi. tuleb arvestada, kas uldsuse huves on soovitav teatud isikut kriminaalselt jälitada või karistada jne. Kohus peab siin käituma täpselt seaduse järgi ega tohi arvestada kõrvalasjadega. Kehtivas protsessiõiguses on rakendamist leidnud puhtakujuliselt legaliteediprintsiip. Süüteo jälitamisel ega karistamisel ei või kunagi arvestada otstarbekohasust, vaid tuleb talida da seaduse täpse mõtte järgi. Igas kuriteos, mis karistuse ähvardusel on keelatud, tuleb alata jälitamisest, samuti ka iga süüsooritaja vastu, olenemata sellest, kes see isik on. Ainult nende isikute suhtes, kelle kohta teeb seadus erandeid, tuleb jälitamist sooritada erikorras. Asjakäsitatud põhimõttele rikumine võib osutada kassatsiooniajenditeks.

Kuna kehtiv protsessiõigus on rajatud legaliteedi-

printsibiibile, seepärast peavad nii kohtuorganid kui ka prokuratuur käituma ainuüksi seaduse järgi. Ei saa olla toimimist oma näengu ega otstarbekohasuse järgi. Kui kohus oma seaduspäratut käitumist õigustab otstarbekohasusega, on see alati kassatsiooni-ajendiks. Otstarbekohasuse pärast ei saa jätta kedagi jälitamata ega kergemini karistada.

Kehtiv kriminaalprotsess on rajatud materjaalse tõevastamise põhimõttele. Kriminaalkohtu ülesandeks on süüteo kui ka tõelise süüsooritaja väljaselgitamine ning õiglase karistuse määramine. Et seda saavutada, seepärast annab kriminaalprotsess asiolude selgitamisel initsiatiivi kohtule, mitte aga pooltele, nagu see esineb tsiviilprotsessis, mis rajaneb formaalse tõevastamise põhimõttele.

Kriminaalkohus pole seotud ei poolte tunnustusega, seletustega ega ainult selle tõendmaterjaliga, mida esitavad pooled. Ta võib omal algatusel tõendeid koguda, kui leiab selle vajaliku olevat, samuti neid

ka vabalt hinnata. Kohtule pole sugugi siduv, kui süüalune tunnistas enda süüdi. Kohtualuse süüditunnistamine võib osutada tõendmaterjaliks vaid siis, kui see on kokkukõlas asioludega. On kohus otsuse rajanud vaid süüditunnistamisele ega ole üldse võtnud seisukohta selles küsimuses, kas see on asioludega kokkukõlas või ei, on selline kohtu käitumine kassatsiooniajendiks. Aga kas süüditunnistamine on kokkukõlas asioludega või ei, selle hindamine kuulub üksnes kohtule.

Seepärast ei saa kassatsioonikorras tulla revideermisele see küsimus.

Selles küsimuses, kas politsei, uurija või kohus oleks pidanud koguma asiolude selgitamiseks täiendavaid andmeid, ei saa üldseõlla kassatsiooni. Küsimuse, kas andmed on küllaldased, otsustab jälitaja organ oma veehde kohaselt. Seepärast ei saa see küsimus tulla revideermisele kassatsiooni korras. Kuid sääl, kus ex officio kohtule seadus teeb andmete kogumise obligatoorseks, ei või kohus oma näengu järgi

sellest loobuda, nagu: kaasatoodud tunnistajate ülekuulamine (§765), omai kulul tunnistajate väljakutsumine jne. (§364).

Kahtivas protsessiõiguses on rakendamist leidnud ka avalikkuse printsiip. Avalikus ilmneb kahes suunas: üksiteks tähendab see menetluse avalikkust pooltele, teiseks avalikkust publikule. Avalikkus poolte ees on rakendamist leidnud puhtakujuliselt lõppmenetlusel, kuna algmenetlusel seda on mitmeti piiratud. Lõppmenetlusel on pooltel võrdne õigus tutvuda süümaterjaliga (§72), vaadelda tõendeid, mis vastaspool on esitanud jne. Eeluurimise kestel võib süüalune viibida, võetuse, vaatluse ja läbiotsimiste man (§/110, 148), anda mõnel juhul seletusi jne (§244).

Avalikkuse põhimõtte rikkumine võib osutada kassatsiooniajendiks juhul, kui seda rikutakse sääl, kus avalikkus pooltele on kindlustatud seadusega.

Kuid sääljuures peab avalikkuseprintsiibi rikkumise mõjustama ka kohtuotsust, sest kehtiv protsessiseadus ei tunne kasseerimist seaduse, vaid asja huves.

Publikule pole algmenetlus avalik, vaid üksnes lõppmenetlus. Teatud asjus on uste sulgemine kohtule obligatoorne istungi kinniseks kuulutamise (§§ 386-390, 394, 462, 467, 468, 476-486 j. t.). Kui kohus nendes asjades, kus uste sulgemine on kohtule kohuslik, jätab selle tähele panemata võib see osutada kassatsiooni ajendiks, kui see kuidagi riivab süüaluse huve. Muidu ei saa selles asjas süüaluse poolt olla kassatsiooni. Kuid avaliku võimu esindajal peaks olema võimalik kasserida otsusele, mis tehtud avalikul istungil, kus ex officio oleks pidanud istung olema kinnine.

Nendes asjades, kus kohtuistungi kinniseks kuulamine sõltub kas kohtu enda või kohtuministri suvast, ei saa üldse olla kassatsiooni (§§ 413, 412, 414 j. t.).

Kriminaalprotsess on esalt suuline, esalt kirjalik. Suulisus esineb põhimiselt lõppmenetlusel. Muidugi on algmenetlus seevastu rohkem kirjalik.

Lõppmenetlusel annavad nii pooled, tunnistajad kui

ka oskurid oma seletused suuliselt. Kirjalikud tõendid, mille sisu pole võimalik suuliselt kohtule esitada, peab kohtus ette loetama, et pooled kui ka kohtus saaksid nendega tutvuda. Kuid kõiki tõendeid pole võimalik siiski suuliselt esitada. Võib juhtuda olukordi, kus tunnistajad, kes eeluurimisel on omad seletused annud, on kas surnud, välismaale läinud jne.

Seetõttu pole võimalik neilt saada seletusi suuliselt. Tõendmaterjali hulgast pole ka soovitatav nende seletusi välja jätta, sest siis kannataks õiglase kohtumõistmine. Sarnastel juhtudel lubab protsessiseadus avaldada tunnistajate seletusi eeluurimisel ning nendele toetuda. Avaldamise ning toetumise korral on seletustel samasugune efekt nagu need oleksid antud kohtuistungil. Avaldamine võib toimuda kas poolte palvel või kohtu nängul. Endise protsessikorra järgi ei saadud avaldada avandusprotokollile, kehtiva järgi on see võimalik.

Kui tunnistajate või oskurite seletused erinevad

oleksid võimalikuft otsesed, vahenditud.

Vahendituseprintsibi taotlemiseks nõuab kehtiv protsessiseadus, et kohtuistung ühe asja kohta võl- taks katkestamatult (KKS/431). Katkestamise korral unuks osa asiolusid, mis süüküsimuse lahendamisel on olulise tähtsusega. Seepärast võib istungit kat- kestada paratamatu vajaduse korral, kui olukord se- da tingib (/432,518,499; t.).

Üks vahendituseprintsibi nõudeid on see et ^{ka} ^{üldreeglina} ühe is- tungi kestel ei või kohtukoosseis muutuda. Kuid ühel istungil võib kull asja arutamisest osa võtta üks kohtunik, teised teine. Kui ühel kohtuistungil tekib tarvidus kohtukoosseisu muuta, näiteks haigestub või sureb mõni kohtunikest, peab protsessitoiminguid, mis ^{sarnal kohtuistungil} sooritatud, uuesti kordama. Selle täitmatajätmine y võib osutada kassatsiooniajendiks.

Et kahjukannatanule vastu tulla, lubab kehtiv pro- tseessiseadus materjaalse rahulduse saamiseks esitada hagi kriminaalkohtule. Mõned õiguskorrad, nagu Saksa, Inglise jne. ei tunnusta seda põhimõtet ega luba esi- tada hagi üldse kriminaalkohtule. Sõäl kriminaalkohus

Lahendab vaid süüasja, ei tungi aga kahjukannatanu ja süüaluse varalistesse vahekorradesse.

Lähtuvalt protsessi lihtsustamise ja kulude kokkuhoiu seisukohalt, tuleb eelistada neid protsesse, kus lubatakse hagi esitada ka kriminaalkohtule nagu meil.

Hagi tuleb esitada muidugi otsete kahjude taotlemiseks. Süüteo toimetel äravõetud asjade tagasiandmiseks pole vaja hagi esitada. Neid annab kohus tagasi määrusega hagita.

Hagi tuleb esitada süüaluse vastu. Esitada võib kuni asjaarutuse alguseni. Kui hagipalve on esitatud õigel ajal, õige isiku poolt ning vastab nõuetele, mis Tsiviilkohtupidamise seadus näeb ette hagide kohta, siis peab selle kohus vastu võtma. Süüdimõistva otsuse puhul peab ka hagi läbi arutama. Vastupidist kohtu käitumist võib revideerida kassatsioonikorras.

II OSA.

§ 6. Kohtuotsuste revisjon. Revisjon apellatsi-

ooni ja kassatsioonikorras.

Krominaalkohtu ülesandeks on avastada süütegud ja süüsooritaja, süü kindlaks teha ning vastavalt sellele õiglaselt karistada. Ainult õiglasel karistusel on kasvatav mõju süütegijale. Kuid teotsegu kohtuorganid kuitahes suure hoolega, võivad siiski esineda vead. Vead võivad esineda nii kohtuotsuses (in iudicando) või menetluses (in procedendo) 19). Neid vigu on vaja parandada, et saavutada õiglast kohtumõistmist. Vigasel kohtuotsusel pole autoriteeti ega suuda avaldada kasvatavat mõju. Seepärast ongi vaja revideerida kohtuotsuseid.

Kohtuotsusi võib revideerida nii apellatsiooni kui ka kassatsioonikorras. Apellatsioonikorras revideeri-

19) Gerland, Der deutsche Strafprozess, Berlin 1927a. lhk. 415.

misel uurib kohus läbi sisuliselt ning teeb uue otsuse, mis asendab eelmise instantsi otsust. Ta teotseb meritoorsuse printsiibil. Kassatsioonikohus, kui ta teotseb punktakujuliselt kassatoorsuseprintsiibil, ei uuri kunagi asja sisuliselt, vaid vaatleb vormiliselt.

Kassatsioonikohus uurib asja üksnes selles ulatuses, kuipalju palutud, ning ainult selles huves, kes palus 20). Saksa kohtupraktis lubab ühe süüaluse kaebe puhul teha otsust ka teiste kaebaluste kohta. Meil see võimalik pole. Ainult sel juhul võib kassatsioonikohus revideerida apellatsiooninstantsi otsust ka selles osas, milleks pole küll kohtupoolte taotlust, kui ilmselt on otsusega rikutud norme, mis rakendatud avalikes huves, näiteks materjaalse alluvuse ehk tehioomasuse rikkumine jne. Poolte taotlusel võib kohus tühistada otsuse, kui sellega on rikutud alluvust, kui asi oleks pidanud algatatama erikorras, on aga algatatud üldkorras jne. Formaalne ehk territoriaalne alluvusriike võib osutada kassatsioonialendiks vaid

20) Foinitskij, Kurs ugolovnago sudoproizvodstva, S. Peterburg 1902a. lhk.527

siis, kui kohtupool on esinenud vastava taotlusega esimesel kohtuistungil, kuid sisukohtud pole sellele reageerinud.

Kehtiv protsessiseadus lubab kassatsioonikorras kohtuotsust revideerida mitte seaduse, vaid asja huves.

Austria ja Prantsuse seadused tunnevad kasseerimist niiasja kui ka seaduse huves. Meil ei saa süüaluse üldse kasserida õigeksmõistva otsuse puhul. Seda võib teha ainult prokurör ja teised avaliku võimu esindajad, kel on õigus esineda kohtus süüdistajana, kui nad pole rahul otsusega. Jaoskonnakohtule alluvais asjus saab kasserida pääle avaliku süüdistaja ka veel kahjukannatanu. Prokurör võib kasseerida nii süüaluse kahjuks kui ka kasuks, sest ta teotseb legaliteediprintsiibil.

Nagu ülal mainitud, lubab nii Prantsuse kui ka Austria protsess kasserida ka seaduse huves, seepärast pole oluline, kas otsus on õigeks- või süüdimõistev. Tähtis on vaid, et otsusega oleks seadust rikutud. Prantsuse protsess lubab vandekohtu õigeksmõistva otsuse puhul kasseerida ainult seaduse huves.

Kassatsioonikohus arutanud asja läbi, teeb otsuse. Otsusega 1) kas jätab asja läbi vaatamata, 2) kinnitab apellatsioonikohtu otsuse, jättes rahuldamata kassatsioonikaebe või 3) tühistab kaevatud otsuse ning saadab toimiku tagasi kas samale või teisele samaastmelisele kohtule. Tühistada võidakse otsust kas tervelt kui ka osaliselt. On võimalik ka terve toimetuse tühistamine. Sel juhul peab asi algama uuesti otsast peale.

Nagu ülal mainitud, teotseb meil Riigikohus kriminaalosalakond kassatsioonikohtuna puhtakujuliselt kassaatoorsuseprintsibil. Kunagi ei tee ta uut otsust, mis asendaks eelmist, nagu see lubatud mõnel juhul saksa protsessis. Kumba süsteemi eelistada teisele, on küsitav. Mõlemil on häid ja halbu omadusi. Revisjoniprintsiibi man saadakse küll asi kiiremini ära lahendada, kuid kahtlematult kannataks õiguskorra ühtlane käsitus. Kui kassatsioonikohus peaks ka sisuküsimusi arutama ning lahendama, kallutaks see kassatsioonikohtu mõnikord kõrvale täpsest seaduse seletamisest ning raken-

damist, kui see ristaks konkreetse asja sisuga. Selline olukord tekitaks kõikuvust kohtupraktises, mida ei saa pooldada. Teotseb aga kassatsioonikohus ainuüksi kassatoorsuse põhimõttel, siis pole teda segamas sisuküsimused seaduslikkuse üle otsustamisel.

§ 7. Kassatsiooniajendite normimisüsteeme. Gene-

ralisatsiooni-, spetsialisatsiooni- ja segasüsteem.

Kassatsioonikohtu ülesandeks on ühtlustada kohtu tegevust ning parandada vigu, mis sisukohtud on teinud asja lahendamisel. Sest ainult õigel kohtuotsusel on autoriteeti ning kasvatavat mõju. Seetõttu tulevad vead, mis esinevad kohtuotsustes, parandada. Kassatsioonikohus parandab vaid neid vigu, mis tingitud õigusnormide rikkumisest. Sisuviga ta ei vaatle. Kuid igat õiguskorra riket ei või siiski pidada kassatsiooniajendiks. On rida õigusnorme, mille rakendamine oleneb kas süüdistaja, kahjusaaaja või ka süüaluse suvast. Selliste normide rik-

kumist ei saa igakord pidada kassatsiooniajendiks. Samuti ei võiks kassatsiooniajendiks pidada sedalaadi normide rikkeid, mis teise kohtuastme poolt on parandatud või mis mõju ei avaldanud kohtuotsusele. Kuid sarnaste normide rikkeid, mis küll ei avaldanud mõju kohtuotsusele, kuid on rakendatud avalikes huves, tuleb pidada kassatsiooniajenditeks.

Kassatsiooniajendeid normivad seadused väga mitmet viisi. Esineb kolm normimisüsteemi: generalisatsiooni-, spetsialisatsiooni- jasegasüsteem. Varasem neist oli spetsialisatsiooni- ehk loendussüsteem. Selle süsteemi juures loendab protsessiseadus kõik juhud, mida peetakse kassatsiooni põhjusteks. Kassatsioonikohtul jääb vaid kontrollida, kas sisukohtud on käitunud normivastaselt või kohaselt. Kas sisukohtu käitumist tuleb üldse pidada kassatsiooniajendiks või ei, seal üldse lahendada ei tule.

Spetsialisatsiooni süsteemi on kohtul küll kerge rakendada, kuid tegelikkuses on see osutunud ebapraktiliseks.

Seadusandlus olgu nii põhjalik kui tahes, ei suudaks kunagi kõiki juhte ette näha ega seaduses normeerida.

Seepärast jääb paratamatult rida juhte, mis riivavad sügavalt riigi õiguskorda, kassatsioonist ilma. Loendusüsteem on rakendamist leidnud 1808a. prantsuse protsessiseaduses. Kuid nii teooria kui ka kohtupraktis suhtus sellesse eitavalt. Tegelikuses tuli kohtul lubada kassatsiooni ka pääle nende juhtude, mida loendas seadus.

Generalisatsioonisüsteem ei maini üldse üksikjuhte, mida peetakse kassatsiooniajenditeks, vaid määrab üldiselt, et kassatsiooni võib esitada, kui kohtumõistmisel on rikutud õiguskorda resp. norme. Õigusnormide all ei tule mõelda mitte üksnes sääraseid norme, mida selgelt väljendab seadus, vaid igasuguseid norme ja õiguspõhimõtteid, millele rajatakse eluvahekordi.

Tegelikuses on see süsteem rakendamist leidnud saksa 1876 a. protsessiseaduses. Seadus mainib, et kassatsiooniajenditeks võivad osutada igasugused õigusnormide

rikked. Õigusnormide hulka kuuluvad veel normid, mis seadustes otse väljendatud, presumpsoonid, õiguspõhimõtted ja juriidilised abstraktsioonid. Kuid siingi ei saanud kassatsiooni esitada igasuguste õigusnormide rikkumise korral. Kohtupraktis ja doktriin kujundas välja teatud printsiibid kassatsiooni esitamiseks.

Generalisatsioonisüsteemi on kohtul raske rakendada, sest siin peab kohus eelkõige selgitama, kas kaevatud asiolu on üldse kassatsiooniajend või ei. Kuna kassatsiooniajendi määratlemine sõltub ainuüksi kohtust, seepärast võib tekkida siin kõikumisi. Loendussüsteemi juures selliseid kõikumisi esineda ei saa, sest ajendid on seaduses otse loendatud.

Loendussüsteemi on kohtul kerge rakendada, kuid ta ei saa olla kunagi täielik ning haarata kõiki juhte.

Olgu seadus kuitahes täielik, ikka esineb selliseid juhte, mida seadus pole haaranud. Seetõttu võib tekkida olukordi, kus mõne seadusrikke korral ei saa esitada üldse kassatsiooni. Ka vananeb see süsteem kiiresti ega suuda teha kaasa elu arengut.

Segasüsteemi man loendab seadus osa kassatsioonijajendeist, osa aga määrab üldiselt. See on kahe eelmainitud süsteemi/seg. Temas esinevad needsamad vourused ja puudused mida eelpool käsitatud. Viimaseaja seadusandlused on rajatud enamaltjaolt kas generalisatsioonile või segasüsteemile. Segasüsteem on rakendatud ka kehtivas Saksa protsessis.

§ 8. Kassatsioonijajendite määratlemine kehtivas protsessiõiguses.

Kehtiv protsessiõigus kassatsioonijajendite normeermisel kaldub generalisatsioonisüsteemi. KKS §633 lubab kassatsioonikaebaid ja protete esitada lõplikkudele kohtuotsustele: 1) kui süüteo või karistuse määramisel on oluliselt rikutud seaduse otsest mõistet või seadust ekslikult tõlgendatud, 2) kui on rikutud kohtupidamise korda või vorminõudeid oluliselt, et selle rikkumise tagajärjel ei või otsus omada kohtuotsuse jõudu, 3) kui on rikutud seadusjärgset kohtualluvust või kohtuvõim-

konna piire. Mainitud sättest väljudes tuleb kehtivat protsessi lugeda generalisatsioonüsteemi. Siin ei mainita konkreetselt ühtegi kassatsiooniajendit, vaid loomustatakse neid.

Kassatsioonipõhjusteks võivad osutada nii materjaal- kui ka formaalõiguse rikked, kui nad on mõjustanud kohutuotsust. Materjaalõiguse all ei tule mõelda mitte üksnes kriminaalseaduse norme, vaid ka kõiki viitelisnorme, millele rajab kohus otsust.

Vene õpetlane Butskovskij leiab, et ühelt poolt tuleb vaadata normide rikkumist, teiselt poolt aga asja sisu.

Kui normide rikkumisel asi sisuliselt on õieti otsustatud, ei tule seda pidada kassatsiooniajendiks. Muidugi ei saa seda seisukohta õigeaks pidada. On ju tõsi, et kehtiv kriminaalprotsess ei tunne kasseerimist seaduse huves, vaid asja huves. Kuid siiski ei võiks leppida, et kassatsiooniajendiks ei saa osutada normide rikked, kui asi on õieti otsustatud. Näiteks lahendab asja küll õieti jaoskonnakohus, kuid see ei allu üldse Jaoskonna-

kohtule, vaid ringkonnakohtule. Kassatsiooni ei saaks siin kuidagi keelata põhjusel, et asi on lahendatud õieti. Sarnaste normide rikked, mis rakendatud avalikes huves ja milliseid peab kohus rakendama ex officio, osutuvad alati kassatsiooni põhjusteks ka sel juhul, kuigi asi on lahendatud õieti.

Kuna kriminaalseadus koosneb dispositsioonist ja sanktsioonist, siis on mõlemate rikkumise korral võimalik esitada kassatsiooni.

Dispositsiooni riketega on tegemist siis kui kohus otsuses valesti kirjeldanud dispositsiooni, on määranud valesti teokoosseisu, on teinud vale viite mõnele õigusnormile, mis sätib süütegu jne. Viiteliste normide rikkeid tuleb võrdseiks pidada dispositsiooni riketega, sest viitelised normid ongi plankettdispositsiooniga normide primäärosaks.

Mitte üksnes kriminaalseaduste rikkeid ei tule pidada kassatsiooniajendeiks, vaid nendeks võivad osutada ka võõraste õigusnormide rikkumised. Rida mõisteid

peab kriminaalseadus lahendama teiste seaduste alusel. Tsiviilseaduste alusel tulevad lahendada, näiteks, omandi, abielu, pärandi, vallias- kinnisvara jne. mõisted. Haldusõiguse alusel tuleb lahendada ameti, ametniku, pädevuse j. t. mõisted. Isegi riigi- ja rahvusvahelise õiguse norme tuleb kasutada kriminaalõiguses. Nii tuleb määratleda riigiõiguse alusel aktiivne ja passiivne valimisõigus, riigipea, valitsuse jne. mõisted. Rahvusvahelise õiguse alusel tuleb määrata eksterritori- aalsuse, erapooletu riigi, sõjalaeva jne. mõisted.

Kui kohus otsusega peaks eelloendatud norme rikkuma, võivad need osutada kassatsiooniajenditeks nagu kriminaalseaduse endagi rikked.

Vale sanktsiooni rakendamine võib osutada ka kassatsioonipõhjuseks. Kuid sääljuures peab kohus sanktsiooni rikkuma nii, et see osutub ilmselt seaduse vastaseks.

Kui, näiteks, määrab kohus isikule suurema karistuse kui seadus üldse ette näeb, on selline kohtu käitumine alati kassatsiooni põhjuseks. Neis piires, kus karistu-

se suuruse määramine oleneb kohtu suvast, ei saa olla kassatsioonil. Samuti ei või tulla kassatsioonikorras kontrollimisele karistuse kergendamise ja raskendamise küsimused, arvatud välja need juhud, kus see on seadusega tehtud kohtule obligatoorseks.

Doktriini ja Riigikohtu praksise rakendamine pole kohtule obligatoorne. Seepärast ei saa pidada kassatsiooniajendiks nende ekslikku tõlgendamist. Tavaliselt koos nende rikkumisega rikutakse ka õigusnorme. Seepärast paistab nagu võiks ka nende rikkumise korral esineda kassatsiooniga. Tegelikult on aga siin tegemist kassatsiooniga, mis esitatud õigusnormide rikkumise puhul.

Konkreetses asjas on sisukohus kohustatud seaduse otsese mõtte tõlgendamisel alluma Riigikohtu seletustele (§653). Viimati mainitud juhtu aga ei tohi ära segada üldise Riigikohtu praksisega, mis pole sisukohututele obligatoorne.

Kassatsiooniajendeiks osutuvad mitte üksnes seadu-

se, vaid ka määruste rikked niivõrra kui kriminaalko-
hus nende alusel peab süüasja lahendama. On ju määrus
samasugune õiguskorra norm, mille alusel lahendatakse
eluvahekordi, nagu seaduski.

Nagu materjaalõiguse, nii võib ka protsessinormide
rikkumine olla kassatsiooniajendiks. Kuid iga protses-
si normi rikkumine pole alati kassatsiooni põhjuseks.

Protsessinorme sellelt seisukohalt, mille rikkumine
on alati kassatsioonialendiks või mitte, võime liigi-
tada kaheks. Osa protsessinorme on rakendatud avalikes
huves, teised rohkem kohtupoolte huves. Esimesi peab
kohus rakendama ex officio, poolte taotluseta. Teised
on dispositiivse loomuga normid. Neid rakendab kohus
vaid siis, kui kohtupooled seda paluvad. Muidu mitte.

Esimeste rikkumine on alati kassatsiooniajendiks,
teiste rikkumike võib selleks osutada üksnes siis, kui
kohtupool, kelle suvast olenes vastava normi rakenda-
mine, esines õigeaegselt vastava taotlusega kohtu ees,
aga kohus jättis selle rahuldamata.

Ex bibl. univ. Tart.

Kohtupidamisnormide rikkumise korral lubab seadus esitada kassatsiooni, kui kohtupidamiskorda või vorminõudeid on rikutud niivõrd oluliselt, et selle toime ei või otsus evida kohtuotsuse jõudu. Kuid mida mõista olulise rikkumise all? Kas olulisuse momenti tuleb hinnata seaduse või asja sisu seisukohalt. Foinitskij leiab ~~ap~~, et olulisuse momenti ei tule hinnata iga asja sisu järgi, vaid protsessinormide üldise mõtte järgi.

Seda vaatekohta tuleks üldiselt pooldada, sest kassatsioonikohtu ülesandeks on ikka selle järgi valvamine, et sisukohtud rakendaksid õieti ning ühtlaselt kehtivaid õigusnorme. Teine küsimus, mis siin võiks tekkida on see, kes määrab ära olulisuse momenti. Kas selle äramääramine sõltub kassatsioonikohtu näengust või on teatud asjus Riigikohus kassatsioonikohtuna kohustatud sisukohtu otsuse tühistama, kui on seadust valesti kohaldatud, ebaõigelt tõlgendatud jne.

Seda küsimust käsitades leiab R. Räägo, et kassatsioonikohus võib arvestada mõlemaid sesukohti. Ta võib

kujundada praksise kaudu juhud, mida loeb alati kassatsiooniajendeiks. Kuid igal konkreetjuhul võib arvestada, kas seaduse rikkumine avaldas mõju kohtuotsusele või ei 24).

Sarnaste normide rikkumine, mida kohus peab rakendama ex officio, peaks alati olema kassatsiooniajendeiks, sest sel juhul ei või kohtuotsus omada seadusjõudu, kuna ta pole kokkukõlas kehtiva õiguskorraga. Muidugi säärasel korral, kui rikutud õigusnorm ei avaldanud mingisugust mõju kohtuotsusele või on see hiljem parandatud, ei tule selläst juhtu pidada kassatsiooniajendiks. Muidu küll.

Milliseid protsessinorme peab kohus olulisteks, milliseid mitte, seda seadus ei loenda. Seepärast, nagu ülal mainitud, tuleks olulisteks lugeda kõiki neid norme, mis rakendatud avalikes huves ning ^{milliseid} kohus on kohustatud rakendama ex officio. Siia hulka kuuluvad: asja jälitamine avalikuüdistuse korras, mida pidi jälitama erasüdistuse korras, ja ümberpöörduvalt, materjaalse ehk asjaalluvuse rikked, vale kohtukoosseis, kohtualuse

24) R. Rõõgo, op. cit. lhk. 357, 358.

mitte asavõtt nendes asjades, kus see nõuetav jne. Üldse kõikide nende protsessinormide ja kohtupidamiskorra rikked, mille täitmine oli kohtule kohuslik, toovad endaga kaasa kassatsiooni, kui nad kas mõjustasid või võisid mõjustada kohtuotsust.

Võimkonna ehk territoriaalalluvuse rikked pole igakord kassatsiooniajendeks. Nad võivad selleks osutada, kui üks kohtupooltest on palunud õige alluvuse kohaldamist, kuid kohus on jätnud palve rahuldamata.

Tunnistajate, ekspertide ja muude tõendite hinnang oleneb kohtu suvast. Seepärast ei saa nendes küsimustes olla kassatsiooni. Kuid hinded ning järeldused peavad olema loogilised. Tõendmaterjalist ilmselt vale järelduste tegemine võib olla kassatsiooni põhjuseks, samuti ka tõendmaterjaliga mittearvestamine.

Nekljudovi arvates võivad jaoskonnakohtule alluvalis asjus olla kassatsiooniajenditeks vaid nende normide rikkumised, mis on nähtud ette jaoskonnakohtudele. Üldkohtu jaoks ettenähtud normide rikked, mida küll raken-

dab jaoskonnakohtunik, ei saa olla kassatsioonijendeiks.

Asjamainitud vaatekohta ei saa siiski pooldada. Jaoskonnakohtud peavad küll käituma eestkätt nende normide alusel, mis nähtud ette jaoskonnakohtule. Kuid säälkohtal, kus spetsiaalnormid puuduvad, tuleb kasutada üldkohtu norme. Seepärast võivad üldkohtu normide rikkumised olla samuti kassatsioonijendeiks nagu jaoskonnakohtude normidegi rikkumised. Üldkohtu normide rikkumine pole ainult sel juhul kassatsiooni põhjuseks, kuikohtus on talitanud jaoskonnakohtu normide kohaselt, kuid see on vastuolus mõne üldkohtu normiga. Siin ei saa juttu olla kassatsioonist seepärast, et *lex specialis derogat legi generali*.

Gleispach käsitades kassatsioonijendeid Austria protsessis teeb vahet absoluutselt ja relatiivselt tühistete otsuste vahel. Esimesse liiki kuuluvad otsusi saab tühistada alati kassatsioonikorras, teisi vaid teatud tingimuste olelusel.

Absoluutselt tühine on otsus, kui pole nõuetavat koh-

tukoosseisu, puudub sekretär, pole vajalikku arvu kaasistujaid (§933), kui pole olnud nõupidamist nagu seadus nõuab, kui pole kaitsjat asjades, kus see seaduses ette nähtud, pole antud sõna kohtupooltele jne.

Relatiivselt on otsus tühine, kui pole akti ette kantud, kui jääb mõni protsessitoiming sooritamata, mida on palunud protsessipool, kui puuduvad allkirjad jne.

Oma jaotuse aluseks säeb Gleispach üldiselt samad põhimõtted, mille alusel eelpool on jagatud protsessinorme ex officio rakendatavaks ja poolte taotlusel rakendatavaks.

KKS §633 p.3 loendab kassatsiooniajendiks pääle eelloendatu veel kohtualluvuse rikked. Alluvuse all tuleb mõelda põhimõtteliselt asialluvust. Kuid ka asialluvuse rike pole igakord kassatsiooni põhjuseks. Kui asja, mis aluks jaoskonnakohtule, arutab ning otsutab ringkonnakohus, pole see kassatsiooni põhjuseks, sest siin on asi lahendatud põhjalikumalt kui see on nõuetav seaduse järgi. Überpöörduv juht aga on alati kassatsiooni

aluseks.

Territoriaal ehk formaalalluvuse rike võib osutada kassatsioonilise aluseks vaid sel juhul, kui kohtupool palus õigeaegselt rakendada õiget alluvust, kuid kohus pole seda teinud.

Alluvusriikete all ei tule mõelda mitte üksnes reid juhte, kus kriminaalkohus rikub kas asialluvust või kohtualluvust, vaid alluvusriikete hulka mahuvad ka need juhud, kus kriminaalkohus on lahendanud sellise asja, mis oma loomult oleks pidanud lahendatama kas tsiviil-, halduskohtu või koguni haldusorganite poolt. Kõik säärased alluvusriikete osutuvad kassatsioonipõhjusteks.

Viimatimainitud alluvusriikete puhul pole oluline, ku- nas on tõusetatud alluvusvaidlus, kas eelmenetlusel või ka hiljem. Isegi sel juhul on asialluvuse rike kassat- sioonipõhjusteks, kui asja sisulisel arutusel pole üld- se vaidlust selles asjas tõusetatud.

Võrdne eelmistega on juhul, kui asja on lahendanud üldkohus, mis oma loomult oleks allunud erikohtule või

ümberrõrdult.

Kassatsiooniajendeiks võivad osutuda normide ja kohutupidamiskorra rikked, mis toimunud kas eel- või lõppmenetlusel. Kui viga, mis tehtud asja varajasemas käigus, on hiljem parandatud, pole see kassatsioonipõhjuseks.

Eelmenetluse vigadest tuleks mainida peamiselt asja algatamist. Kui era- või eraavalik süüasjus algatab politsei või mõni teine organ jälitamist ilma, et kahjukannatajalt oleks vastavat taotlust, osutub see alati kassatsiooniajendiks. Ka sel korral, kuigi kahjusaaja peaks hiljem süüdistust toetama, ei tohiks kassatsioonist keelduda. Võrdne eelmisega on juhus, kus erasüüasjus on algatatud jälitamine voliniku poolt, kellel puudub selleks erivolitus. Edasi võib osutuda kassatsiooni põhjuseks ka jälitamise algatamine üldkorras, mida oleks pidanud algatama erikorras.

Nendes asjades, kus eeluurimine on sunduslik, osutub kassatsiooni aluseks eeluurimise puudumine. Kui eel-

Kohtualla andmine nagu teisedki protsessifaasid peavad toimuna kindlas menetluskorras, samuti süüdistuse lõpetamine ja peatumine. Kui nendeski protsessifaasides esineb seadusrikked, võivad need osutuda kassatsiooniajendeiks.

Varemalt, kui eksisteeris kohtualla andmise kamber, oli üks põhilisi seadusrikked, kui kambril polnud seaduspärasest koosseisust. See kaasutas alati endaga kassatsiooni.

Kehtivas õiguses esineb pädevusvigu vähe kohtualla andmise juures, küll aga teistes küsimustes. Kohtualla andmise staadiumis võivad kassatsiooniajendeiks osutada: asja vale algatamine, näiteks erasüüasjus kohtu alla andmine, kohtualla andmine, kui ilmselt puuduvad süütunnused või süüteokoosseis, jne.

Kassatsiooniajenditeks võivad osutada ka kohtu käitumised ettevalmistavate toimingute ajajärgus. Kui kohus jätab põhjuselt tähele panemata poolte palved tunnistajate, asjatundjate jne. väljakutseks, kes asja otsustami-

sel võivad olla olulised, on see kassatsioonipõhjuseks.

Üldse on see kassatsiooni aluseks, kui kohus jätab rahuldamatata kohtupoõlte taotlused olulise tõendmaterjali kogumiseks. Võrdne eelmainituga on juhus, kui kohus ei määra kaitsjat asjus, kus see seaduse järgi on kohuslik, kohtumenetlusele vajaliste isikute kutsumatajätmine jne.

Need asiolud on suure tähtsusega õiglase kohtuotsuse saavutamiseks, seepärast tuleb sedaliki kohtu eksimusi pidada alati kassatsiooni alusteks.

Nagu ülal käsitatud, on meil kassatsioonikohtu ulesandeks ühtlustada kohtu tegevust ning valvata selle järgi, et teatud konkreetasi oleks lahendatud seaduspäraselt. Just lõppmenetlusel võib esineda kõige rohkem normide rikkeid, mis avaldavad mõju kohtuotsusele. Seepärast pakub ka lõppmenetlus kõige rohkem põhjusi kassatsiooniks.

Lõpuks vaatleme juhte, kus kohus on rikkunud võõraid õigusnorme, kuid pole nende põhjal määratlenud ei süütegu ega ka karistust kas sellised juhud võivad ka osu-

tuda kassatsiooni põhjusteks?

KKS §634 alusel ei või olla kassatsioonipõhjuseks süüteo ja karistuse määramisel seadus viites tehtud viiga, kui karistus on määratud neis piires, mis süüksarvatud teo eest on seaduses ette nähtud, kuigi mitte selles seaduses, millele viide tehtud.

Sellest paragraafist ei tule aru saada nii, et kohus võib lahendada süükoosseisu vale paragraafi alusel, mis ei vasta tõendmaterjalile. Nii süütegu kui ka karistus peavad olema lahendatud ikka õieti. Ainult viide võib olla vale.

Võõra õigusnormi rikkumine on alati kassatsioonipõhjuseks, kui selle põhjal kas määratleti süütegu või karistust. Muudel juhtudel mitte. Näiteks, kohus vargussüütegu arutades lahendab valesti vallavaras omandiõiguse, pole see muidu kassatsioonipõhjuseks, kui ta on avaldanud mõju kohtuotsusele. Kui aga süüaluse karistamine on tingitud sellest, et omandiõiguse küsimus on valesti lahendatud, osutub selline juht kassatsiooni

aluseks.

Gleispach leiab, et Austria prosessis ei saa kassatsioonil aluseks olla tsiviilseaduse rikked. Meil aga võivad kassatsioonipõhjusteks olla nii tsiviil, kriminaal kui ka teiste seaduste rikked, kui nende alusel tuli sättida kas süütegu või karistust.

Kuid tsiviilnormide rikkumine võib kehtiva protsessi järgi osutada kassatsioonipõhjseks, mõnikord ka siis, kuigi nende alusel ei sätitud ei süütegu ega karistust.

Nimelt esineb selline juhus siis, kui kohus lahendades tsiviilhagi kriminaalprotsessis, rakendab valesti tsiviilnorme. Sarnasel juhul on võimalik kasseerida ka üksnes tsiviilnormide osas.

Hagi kriminaalkohtus tuleb lahendada eestkätt kull nende normide alusel, mis leiduvad kriminaalseadustes, ülejäänud osas aga tsiviilnormide alusel. Kui viimaseid rikub kriminaalkohus, on see kassatsiooniajendiks. Kassatsioon tsiviilnormide osas võiks puududa vast sel juhul, kui kriminaalkohus jätab hagi läbi vaatamata.

Siis lahendab hageja tsiviiltüli tsiviilkohtus. On aga kriminaalkohus asja arutanud ning otsuse teinud. siis osutuvad tsiviilnormide rikked kassatsiooni põhjusteks.